

Rapport

Veier til styrket forankring og aksept av det glemte regionalnettet

Forfatter(e)

Audun Ruud

Jørgen K. Knudsen

SINTEF Energi AS

Postadresse:
Postboks 4761 Sluppen
7465 TrondheimSentralbord: 73597200
Telefaks: 73598354energy.research@sintef.no
www.sintef.no/energi
Foretaksregister:
NO 939 350 675 MVA

Rapport

Veier til styrket forankring og aksept av det glemte regionalnettet

VERSION

01

DATO

2014-12-03

FORFATTER(E)

Audun Ruud
Jørgen K. Knudsen

OPPDRAGSGIVER(E)

Energi Norge

OPPDRAGSGIVERS REF.

PROSJEKTNR

502000131-7

ANTALL SIDER OG VEDLEGG:

25

SAMMENDRAG

Som følge av befolkningsvekst, økt og endret energiforbruk med større effekttersperser samt ny planlagt fornybar elektrisitetsproduksjon fra ikke regulerbare kilder, står strømmettet i Norge overfor store utfordringer med hensyn til tekniske oppgraderinger og videre utbygging. Samtidig kommer et styrket fokus på beredskap, ikke minst på bakgrunn av hyppigere ekstremvær-hendelser. Til tross for å være ryggraden for norsk strømforsyning, finner vi få referanser i media og den politiske debatten til regionalnettet. I dette notatet drøftes sentrale politiske og forvaltningsmessige rammer, og samfunnsmessige forhold. Vi illustrerer disse temaene med erfaringer fra regionalnettprosjekter på 132kV i henholdsvis Vest-Agder og Buskerud. På bakgrunn av erfaringer fra disse prosjektene samt funn i SusGrid prosjektet, pekes det på noen hovedutfordringer, samt anbefalinger til tiltak:

Det anbefales å videreutvikle tidlig planfase i KSU-arbeidet med krav om samordning og utarbeidelse av lokale NUP'er. Den kommunale planretningslinjen og klima-og energiplanen kan brukes som underlag for å avklare behov for videre effekt lokalt og dermed videreutvikling av regionalnettet. Det anbefales videre at informasjon om beredskap og sikkerhet bør populariseres, slik at forsyningsikkerhet kan utgjøre en tydeligere begrunnelse for valg av bestemte traséer. Det er viktig at berørte parter faktisk opplever at innspill blir tatt på alvor og reelt vurdert. Som en alternativ tilnærming til berørte parter anbefales det å forsøke alternative involveringstiltak: Nettselskapene kan for eksempel arrangere arbeidsseminarer der lokale innbyggere, grunneiere og andre inviteres til å bidra til omforente løsninger. Videre oppfordres det til å videreutvikle bransjeinitierte samarbeids- og nettverkstiltak spesielt orientert mot erfaringsutveksling for bedre samfunnskontakt.

UTARBEIDET AV

Audun Ruud
Jørgen K. Knudsen

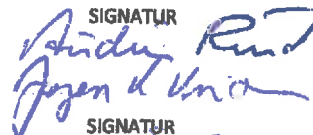
KONTROLLERT AV

Gerd Blindheim Jacobsen

GODKJENT AV

Knut Samdal

SIGNATUR

SIGNATUR

SIGNATUR

RAPPORTNR

TR A7445

ISBN

978-82-594-3609-2

GRADERING

Åpen

GRADERING DENNE SIDE

Åpen

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	4
1.1	Tematisk avgrensning	5
2	Regionalnettet i lys av politiske rammer og regulatoriske pålegg	5
2.1	Det nasjonale nettpolitiske regimet påvirker regionalnettet	6
2.2	Reitenutvalget har lite fokus på samfunnsaksept.....	7
2.3	Planprosessen for regionalnettet	7
2.4	Konsesjonsprosessen for regionalnettet	9
2.5	Involvering av berørte parter i regionalnettprosjekter	11
2.6	Kommunikasjonsutfordringer knyttet til beredskap i regionalnettet.....	12
2.7	Oppsummering	13
3	Ulike former for involvering og kommunikasjon i regionalnettprosjekter	14
3.1	Nærmere analyse av involveringstiltak og oppfatning av innflytelse.....	14
3.2	Oppfatning av involveringstiltak i SusGrid-casene	15
4	Erfaringer fra regionalnettsaker	16
4.1	Erfaringer fra Åseral, Vest-Agder	16
4.2	Erfaringer fra Drammen, Buskerud.....	18
4.3	Oppsummering	19
5.	Hovedutfordringer og veien videre	20
5.1.	Hvordan skape styrket lokal forankring?	20
5.2	Informasjon og involvering: Nettselskapene sitter med nøkkelen!.....	21
6.	Anbefalinger til tiltak.....	22
7.	Kilder	23

1 Innledning

Som følge av befolkningsvekst, økt og endret energiforbruk med større effektterspørsel (topplast) samt ny planlagt fornybar elektrisitetsproduksjon fra ikke regulerbare kilder, står strømmettet i Norge overfor store utfordringer med hensyn til tekniske oppgraderinger og videre utbygging. Samtidig kommer et styrket fokus på beredskap, ikke minst på bakgrunn av hyppigere ekstremvær-hendelser. Klimatilpasning og samfunnssikkerhet vil i økende grad sette rammer for kritisk infrastruktur for samfunnet, herunder også regionalnettet som på mange måter blir ignorert i samfunnsdebatten. Samtidig er diskusjonen om strømmettet mye fokusert på smarte målere og distribusjonsnettet (22kV) og "monstermaster" i sentralnettet (300 – 420kV). Det er imidlertid viktig også å fokusere på kraftlinjer med spenning mellom 32 og 132 kV – det som også omtales som *regionalnettet*.

Dette utredningsnotatet er utformet på bakgrunn av et oppdrag fra Energi Norge, og er utarbeidet i tilknytning til det pågående SusGrid prosjektet¹. Energi Norge, og energibransjen vurderer det som svært viktig at offentlige myndigheter så vel som politikere gjøres oppmerksom på de mange uløste utfordringer som råder for nettutbygging på regionalnettnivå. Notatet trekker sterke veksler på direkte dialog med bransjen og regionale nettselskaper, særlig gjennom møtevirksomhet i tilknytning til Energi Norges dialogmøter med tema forbedringer i konsesjonsprosessen for regionalnettsaker.²

Kraftledningen i Hardanger mellom Sima-Samnanger ble åpnet den 28.januar 2014. Statsråd Tord Lien understreket da at dette ble en milepæl: "Debatten lærte oss at tidlig og sterk lokal involvering er en forutsetning for en god konsesjonsprosess".³ Endret nettpolitikk med Stortingets enstemmige vedtak i 2012 av Nettmeldingen (Meld. St. 14, 2011-12) – utarbeidet av den rød-grønne regjeringen, ble direkte utløst av monstermastdebatten rundt ny sentralnettløse i Hardanger og OEDs opprettholdelse av konsesjonsvedtaket sommeren 2010 (Ruud 2012). Vi stiller i dette notatet spørsmål ved hva man egentlig har lært av konflikter rundt sentralnettsaker, og da spesielt hvorvidt dette også kan overføres til utfordringer for regionalnettet

I nettmeldingen er regionalnettets betydning i energisystemet berørt, men kun drøftet på en overordnet måte. Bedre gjennomgang av behov gjennom fokus på en mer helhetlig vurdering knyttet til over- og underliggende nett, sammen med bedre utnyttelse av kraftsystemutredningene (KSU), løftes fram som mulige tiltak. Det er da også blitt gjort forskriftsmessige endringer i hvordan KSU skal gjennomføres av utvalgte nettselskaper. Tiltak som følge av nettmeldingen er primært knyttet til sentralnett-prosjekter. Imidlertid kan også regionalnettprosjekter møte utfordringer med hensyn til forankring og aksept.. Tiltak for forbedret nettutvikling og færre konflikter i regionalnettsaker avhenger i dag i stor grad av hvilke strategiske grep tiltakshavere tar i enkelte prosjekt. Dette utredningsnotatet har derfor som målsetting å fremme anbefalinger om videre tiltak for regionalnettet – spesielt for å skape større samfunnsaksept for nettutvikling.

I det pågående forskningsprosjektet SusGrid analyseres data knyttet til involvering og deltakelse i utvalgte sentralnettprosjekt i Norge så vel som i Storbritannia. Dette omfatter både styring og samordning av

¹ Flere detaljer om prosjektet finnes på: <http://www.cedren.no/Projects/SusGrid.aspx>

² Forfatterne av dette notatet har deltatt på to slike møter, i Energi Norges regi, hhv. 25.02.14 i Oslo, og 25.09.14 på Gardermoen (Energi Norge 2014a, 2014b).

³ Saken var en nyhetssak på OEDs hjemmeside: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/oed/aktuelt/nyheter/2014/apnet-kraftledningen-sima-samnanger.html?id=750034>. Interessant nok var det ellers svært liten dekning i media til tross for at Hardanger saken var den fjerde støtte nyhetssaken i 2010 (Ruud et. al 2012)

nettutvikling nasjonalt og regionalt, samt studier av lokal deltakelse og grad av involvering i nettutviklingsprosjekter. SusGrid-prosjektet har også gjennomført mer generelle studier av nettpolitikk og praksis i Norge, Sverige og Storbritannia med fokus på befolkningens kunnskap om og holdning til nettutviklingsprosjekt. Dette notatet vil trekke aktivt på disse analysene der resultatene har relevans for utfordringer i regionalnettet.

Behovet for en styrket nettpolitikk også for regionalnettet, har særlig sammenheng med manglende offentlig aksept spesielt i berørte kommuner. Vår hypotese er at dette også vil være nært forbundet med den samfunnsmessige forankringen av nettprosjekter. De som forvalter allmenne samfunnsinteresser lokalt, regionalt og sentralt – inkludert kommuner og fylkeskommuner, bidrar etter bransjens erfaring i noen sammenhenger i for liten grad til en god avveining av ulike relevante interesser. Dette er samfunnsmessige avveininger som i siste instans da må foretas av NVE i konsesjonsprosessen, og i økende grad av OED på bakgrunn av klager. Samtidig er det også mange utfordringer hos ulike lokale interessenter når det gjelder å skape større forståelse og aksept for nettutbygginger. Klager på vedtak om konsesjon medfører samtidig utsettelse, og økte kostnader for samfunnet.

For å kaste mer konkret lys over utfordringene med samfunnsmessig forankring og involvering vil vi i dette notatet illustrere med eksempler fra to avsluttede konsesjonsbehandlede regionalnettprosjekter. Utvalget av disse eksemplene er gjort delvis i dialog med partnere i SusGrid (Agder Energi Nett), og delvis etter informasjon som ble formidlet på Energi Norges dialogmøte om regionalnettet 25.02.14, fra EB Nett AS. Vi har foretatt befarings i Åseral kommune og møter med begge selskapene for å innhente informasjon, i tillegg til å ha gjennomgått sakspapirer med videre fra de respektive konsesjonsprosesser.

1.1 Tematisk avgrensning

De overordnede utfordringene for videre utvikling av regionalnettet vil bli drøftet gjennom *to hovedperspektiver* som begge kan knyttes direkte til tiltakshavers prosjektutvikling. Det ene perspektivet har sammenheng med planlegging, det andre med kommunikasjon.

For det første vil vi fokusere på selve planleggings- og søknadsprosessene og hvordan prosjekter forberedes med hensyn til lokal forankring:

1. Hva er nettselskaperes egne erfaringer med lokal forankring, og hvilke tiltak har vært benyttet?

For det andre vil vi se nærmere på kommunikasjonen med spesielt lokale interessenter som berøres av foreslåtte tiltak for regionalnettet:

2. Hvordan kan informasjon om endringer i kraftsystemet og behov for nettutvikling gjøres mer tilgjengelig for offentligheten?

Med utgangspunkt i disse hovedproblemstillingene, vil notatet foreta en avsluttende, samlet drøfting av samfunnsmessige hovedutfordringer for videreutvikling av regionalnettet.

2 Regionalnettet i lys av politiske rammer og regulatoriske pålegg

Vi vil her belyse regionalnettets stilling og rolle i kraftsystemet, med vekt på de politiske og institusjonelle rammer som kommer til uttrykk gjennom overordnede politiske mål, strategier, og organiseringen av det formelle konsesjonssystemet. Dette har i SusGrid-prosjektet blitt analysert nærmere som Norges

'nettpolitiske regime' (jf. Brekke og Sataøen 2012a, 2012b). Vi vil supplere disse innsiktene med referanse til pågående politiske prosesser, ikke minst Reiten-utvalgets forslag til organisatoriske endringer for regionalnettet (2014).

2.1 Det nasjonale nettpolitiske regimet påvirker regionalnettet

Gjennom en sammenlikning av norsk, svensk og britisk politikk for nettutvikling, inkludert konsesjonssystemene i de tre landene, har SusGrid-prosjektet identifisert og analysert viktige kjennetegn ved det norske systemet. Et viktig historisk utgangspunkt for å forstå norsk nettutvikling er at det norske linjenettet ble bygd 'nedenfra', med lokale energiverk i førersetet. Dette har gitt en svakere tradisjon for nasjonal politisk styring med utbygginger i kraftoverføringen, sammenliknet med Sverige og Storbritannia (Brekke og Sataøen 2012b). Det britiske systemet er kjennetegnet av en tydeligere nasjonal politisk prosess i forkant av prosjektinitering, med behovsavklaring og prioritering mellom prosjekter spesielt etter 2009 (ibid.). Det svenske systemet har en liknende politisk klarering i forkant, men denne involverer i mye større grad regionale og lokale myndigheter enn hva tilfelle er i Storbritannia (ibid.).

Forskjellene i nettutviklingsregimene i de tre landene, har synliggjort en del utfordringer i det norske systemet. For det første er det i Norge i liten grad politisk behandling eller samfunnsdebatt om framtidig nettutbygging og behovet for dette. Behovsavklaringer foregår utenfor den formelle konsesjonsprosessen, og sammenliknet med Storbritannia og Sverige framstår behovsavklaringsfasen i Norge som *ekspertdrevet*. For det andre er koordinering og integrasjon en utfordring i den norske nettutviklingspolitikken. Dette gjelder både integrasjon og kommunikasjon mellom ulike nettnivåer og koordinering av ny kraftproduksjon og nettutvikling. Koblingen mellom ulike plannivåer i den norske energiplanleggingen er svak, særlig mellom det lokale og regionale (jf. Jacobsen et al. 2013). I Sverige har kommunale planmyndigheter en klart sterkere rolle i prosessen, eksemplifisert i det kommunale planmonopolet.

For det tredje legger konsesjonsprosessen i Norge - med utstrakte muligheter for å anke NVEs vedtak, til rette for det vi kan betegne som et *deltakelsesparadoks*: *Jo lenger man venter med å delta, desto større er effektiviteten av deltakelsen*. Deltakelse i nettutviklingens tidlige faser krever tid og ressurser, samtidig som gevinstene av deltakelse er høyst usikre (Ruud et al. 2011). Samtidig er det et tydelige ønske fra berørte parter lokalt i sentralnettsaker å bli involvert på et tidligere tidspunkt, også med hensyn til konkrete linjestrekninger (Knudsen et al. 2014, kommer). Det er ofte først når konkrete traséer har begynt å materialisere seg i form av streker på kartet, at mulige berørte parter kan identifiseres og lokale interessenter vil mobiliseres. Det er også et hovedfunn fra de norske SusGrid-casene at lokale interessenter oppfatter at deres innspill og høringsuttalelser ikke har reell innvirkning på utfallet. Denne oppfatningen gjelder både interessenter som har blitt direkte berørt og ikke berørt av den planlagte kraftlinjen (se også kap. 3.3 under). Det norske konsesjonssystemet for nettutbyggingsaker er preget av at nettselskapene selv kartlegger det samfunnsmessige behovet og initierer prosjekter. Sammenliknet med Sverige og Storbritannia framstår derfor det norske systemet som mer teknisk orientert, dominert av de mer tekniske aspekter ved kraftsystemet. Politiske prioriteringer fungerer i mindre grad retningsgivende for nettutviklingen i Norge, sammenliknet med de to andre landene (Brekke og Sataøen 2012). Det interessante er at dette skjer selv om sterke politiske interesser og formelle føringer gjennom EUs Fornybar-direktiv (RES) samt felles sertifikatmarked med Sverige, stimulerer til ny fornybar elproduksjon som ofte ikke kan realiseres uten ny nettutvikling. Gitt ambisjoner om videre utbygginger av fornybar kraft vil det være behov for å se det regionale i bedre og bredere sammenheng med nasjonale mål. Det kunne for eksempel innebære et sterkere perspektiv på ny regional næringsutvikling som en positiv virkning av regionalnettutbygging slik det bl.a. skjedde i Verdal,⁴ men rollen til regional nettutvikling er ofte ignorert og/eller glemt i næringsdebatter.⁵

⁴ Eksisterende regionalnettslinjer var en forutsetning for etableringen av verftsaktiviteten i Verdal på slutten av 1960 tallet, en aktivitet som i dag kjent som Aker Verdal.

2.2 Reitenutvalget har lite fokus på samfunnsaksept

Olje- og energiminister Eivind Reiten fikk i oppdrag å vurdere organiseringen av regional- og distribusjonsnett ut fra en oppfatning om at det er behov for å rydde opp i en fragmentert og uoversiktlig nettstruktur (Olje- og energidepartementet 2014). Reitenutvalget fremla sin rapport med anbefalinger i mai 2014.⁶

Reitenutvalget mener at dagens organisering av nettvirksomheten ikke er optimal for å realisere de samfunnsmessige mest rasjonelle nettinvesteringene. Organiseringen kan også gjøre driftsoppgaver mer krevende. EUs energimarkedspakker understreker betydningen av bedre samordning mellom distribusjons- og regionalnettet og Reiten utvalget mener det kan være fornuftig å gi utvalgte nettselskap et større ansvar for å koordinere investeringer innenfor større nettområder. Med utgangspunkt i dagens ordning med kraftsystemutredninger (KSU) ønsker man å utpeke regionale distribusjonssystemoperatør (DSO-er) og de foreslår konkret at dagens KSU-ordning erstattes med DSOer med et utvidet ansvar for å sikre bedre samordning og koordinering på tvers av konsesjonsgrenser og nettnivåer.

Reitenutvalget mener det er viktig å se anlegg i regional- og distribusjonsnett under ett. I regionalnettet mener de at dagens KSU sikrer en helhetlig planlegging innenfor definerte regioner, mens investeringer i distribusjonsnett kan bli vurdert nærmest isolert uten sammenheng med omkringliggende nett. Reitenutvalget har imidlertid ikke gått inn i kraftsystemplanlegging spesielt. Så vidt vi kan se har de heller ikke drøftet den tekniske, detaljerte informasjonen som kan være krevende å formidle til et større publikum, og de breder mer samfunnsmessige vurderinger knyttet til utvikling av etterspørsel og øvrig samfunnsutvikling. Utfordringer knyttet til forankring av regionalnettutviklingen og utfordringer knyttet til samfunnsaksept slik vi ønsker å belyse de i dette notat, ser ikke ut til å ha vært en referanse for Reitenutvalget!

2.3 Planprosessen for regionalnettet

I planfasen til nettprosjekter legges viktige premisser for faktisk gjennomføring. De formelle rammene og innretningen i denne fasen har fram til nå vært preget av to hovedtiltak: Kraftsystemutredninger for sentral- og regionalnettet og lokale energiutredninger (KSU og LEU; jf. forskrift om energiutredninger). Forskrift for energiutredninger, hjemlet i energiloven, gir nærmere bestemmelser for KSU og LEU. LEU har blitt gjennomført for hver kommune og har derfor hatt et særlig lokalt fokus, mens KSU gjennomføres regionalt. En viktig erfaring er imidlertid at KSU i liten grad bygger på områdets ulike LEU'er (Jacobsen m.fl. 2013). Det er kanskje ikke spesielt overraskende siden LEU i liten grad har vært orientert mot nettutvikling og endringer i effektterspørsel.

KSU derimot skal belyse behovet for tiltak og endringer i kraftsystemet. NVE har ved enkeltvedtak utpekt 17 utredningsansvarlige for regional- og sentralnettet. Disse har et overordnet ansvar for å samordne arbeidet med langsiktige kraftsystemutredninger for sine områder. Sentralnettet er definert som et eget KSU-område der Statnett utarbeider sin KSU som de kaller nasjonal nettutviklingsplan – NUP. For regionalnettet omfatter en KSU scenarier for ulike behov med utgangspunkt i dagens nett, innenfor en 20 års tidshorisont. Dette gir så grunnlag for å beskrive og begrunne forventede investeringer, inkludert en samfunnsøkonomisk vurdering. KSU omfatter både en hovedrapport og en teknisk rapport. Føringer for hvordan den tekniske rapporten skal utformes framgår av energiforskriften § 13, samt veileder.⁷ Det finnes ingen veileder for utforming og bruk av hovedrapporten utover hva som er formulert i § 14 i forskrift om energiutredninger.

⁵ Argumentet er framført av flere nettselskap som aktivt har vært brukere i SusGrid, men den konkrete referansen her er knyttet til uttalelser fra NTE Nett under et internt seminar i Steinkjer 12.august 2014

⁶ Flere detaljer: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/oed/pressesenter/pressemeldinger/2014/Mottok-rapport-om-bedre-organisering-av-stromnettet.html?id=758336>

⁷ For mer informasjon: <http://www.nve.no/no/Energi1/Kraftsystemet/Kraftsystemutredninger/Veiledningsmateriale/>

Her er følgende formulert: "*Hovedrapporten skal være et sammendrag av grunnlagsrapporten med vekt på informasjon av allmenn interesse.*"⁸

Når det gjelder LEU har NVE nylig foreslått å avvike krav om slike utredninger (NVE 2014). Dette begrunnes med at kommunene ikke prioriterer arbeidet, og at lite ny informasjon innhentes ved de toårige oppdateringene. I høringen som nylig har vært avholdt om dette forslaget har det imidlertid framkommet mange innvendinger til slik avvikling, ikke minst fra kommunene selv.⁹

Tidligere erfaringer viser også at LEU i liten grad har fungert etter intensjonen samtidig som det ble foretatt relativt få endringer fra ett år til et annet (jf. Sataøen m.fl. 2007; NVE 2010). Det har også vært en gjennomgående erfaring at det var lite interesse for LEU. Det har samtidig vært utfordringer med å framskaffe statistikk om blant annet energibruk i kommunale bygg. Det har endelig vært utfordrende å engasjere andre aktører, som for eksempel fylkesmannen, politikere og interesseorganisasjoner – utover de som arbeider i energifeltet (ibid.). NVE's vurdering er at ordningen med LEU har bidratt til å øke kunnskapen om energisituasjonen i de enkelte kommuner. Erfaringer fra de senere år viser imidlertid at det er lite ny kunnskap som kommer frem ved å oppdatere utredningene. Mange kommuner har jevn utvikling i energisituasjonen, og oppdateringer av dette vil ikke gi stor nok verdi til å rettferdiggjøre den kostnaden som er forbundet med utarbeidelse av lokale energiutredninger. NVE's vurdering er derfor at områdekonsesjonærene selv har liten eller ingen nytte av å utarbeide lokale energiutredninger, da det for dem ikke kommer frem ny relevant informasjon her av betydning for nettplanleggingen og utvikling av strømforsyningen (NVE 2014).

Kraftsystemutredningene (KSU'ene) skal på sin side altså inneholde mulige scenarier for videre behov for overføringskapasitet i regionalnettet, gitt en tidshorisont på minst 20 år. Dette er knyttet til forventet utvikling av produksjon og forbruk. Reiten-utvalget mener at ny ordning med DSOer bør bygge på og videreutvikle dagens KSU-ordning, men et utvidet ansvar for koordinering av utbygging og investering vil innebære at DSOene må innhente mer informasjon om områdekonsesjonærenes planer om utvikling av egne lokale nett. Dette for å sikre mulighet til å påvirke slik utbygging der det anses nødvendig. Men utfordringer knyttet til involvering og samfunnsmessig forankring for regionalnettutvikling blir ikke berørt av utvalgets rapport.

Som et tillegg til Reiten-utvalgets vurdering vil vi framheve betydningen av en god planleggingsprosess som ledd i et arbeid for å sikre tidlig involvering og samfunnsforankring. Vår hypotese er at en forutgående planfase, basert på det som opprinnelig har vært målet med LEU og KSU, vil kunne gi et kunnskapsgrunnlag som både dekker tekniske, økonomiske og samfunnsmessige faktorer som har betydning for videreutvikling av regionalnettet. En slik planfase framstår som fornuftig også gitt at de enkelte utredningsansvarlige på eget initiativ gjennomfører lokale kraftsystemanalyser – 'lokale NUP'er' e.l., nettopp for å skape et bedre lokalt grunnlag for sin regionale planlegging. Dette blir gjennomført helt uavhengig av LEU-arbeidet som nå fases ut.¹⁰

I tillegg til KSU og LEU er det viktig å merke seg at Miljøverndepartementet i 2009 fastsatte en planretningslinje som del av Plan- og bygningsloven (Miljøverndepartementet 2009). Formålet med retningslinjen er å sikre at kommunene går foran i arbeidet med å redusere klimagassutslipp, sikre mer effektiv energibruk og energiomlegging i kommunene, og sikre at kommunene bruker et bredt spekter av sine roller og virkemidler i arbeidet med å redusere klimagassutslipp (ibid.). Kommunene er forpliktet til å

⁸ Flere detaljer fra lovdata: <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2012-12-07-1158>

⁹ Mer informasjon: <http://www.nve.no/no/Om-NVE/Lover-og-forskrifter/Forskrifter-pa-horing/Horing-av-forslag-til-endringer-i-forskrift-om-energiutredninger--avvikling-av-ordningen-med-lokale-energiutredninger/>

¹⁰ Den konkrete referansen her er arbeidet som er gjennomført av Agder Energi Nett, men dette gjøres av de fleste kraftsystemansvarlige.

legge planretningslinjen til grunn for all planlegging etter plan- og bygningsloven, blant annet skal kommunene i kommune- eller egen kommunedelplan innarbeide tiltak og virkemidler for å oppfylle ovennevnte hovedmål (ibid.). Det vil si at planretningslinjen kan utgjøre et grunnlag for å vurdere framtidig energibruk og behov for energitilførsel i den enkelte kommune, og derigjennom også behovet for infrastruktur som nett.

Reguleringsplan er et arealplankart med tilhørende bestemmelser som angir bruk, vern og utforming av arealer og fysiske omgivelser. Krav til en slik plan gjelder dog ikke for konsesjonspliktige energianlegg etter energiloven – som et regionalnettanlegg, men når kommunene legger opp til utbygging av nye boligområder og tilrettelegging for mer næringsvirksomhet øker også effektbehovet. En delplan for klima- og energiomstilling under kommuneplanen, jf. planretningslinjen, burde kunne avdekke kommende behov for ikke minst effekt innen for et KSU-område, og slik sett bidra til styrket fokus på og samfunnsmessig forankring for forsyningssikkerhet. Nettselskapene kunne slik sett hatt nytte av å vurdere ulike kommuners planer som et grunnlag for å identifisere og dimensjonere gjennomførbare tiltak i regionalnettet. Imidlertid stiller ikke planretningslinjen noen krav om samordning mot KSU, eller råd om hvordan disse ulike prosessene skal ses i forhold til hverandre. Det har til nå heller ikke vært gjennomført noen spesifikk kartlegging av hvorvidt og hvordan kommunene følger opp planretningslinjen med tanke på energibruk og energiomlegging. Hva som likevel er et faktum er at kommunene i liten grad blir involvert, og/eller på eget initiativ involverer seg involvert i nettplanlegging (jf. NVE 2014). De blir først involvert som del av konsesjonsprosessen når konkrete prosjekt med forslag til trasévalg omsøkes.

2.4 Konsesjonsprosessen for regionalnettet

For å planlegge og gjennomføre et prosjekt for nettutbygging og/eller oppgradering, må det utarbeides en konsesjonssøknad. Dette er hjemlet i energiloven. Det er Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) som vurderer konsesjonssøknaden og fatter eventuelt konsesjonsvedtak for prosjekt mellom 33 og 132 kV. For slike regionalnettprosjekter er bestemmelsene uendret etter nettmeldingen. Man skiller gjerne mellom to ulike typer av saksganger for konsesjonsbehandling i nettprosjekter i regionalnettet (NVE 2013). Dette gjelder saker som er:

1. pålagt konsesjonssøknad uten konsekvensutredning (transformatorstasjoner, koplingsstasjoner mv., og kraftledninger under 20 km, samt noen prosjekter på lengde over 20 km og spenning 66 kV eller høyere);
2. pålagt konsesjonssøknad med konsekvensutredning. Dette gjelder prosjekter med lengde over 20 km og spenning 132 kV eller høyere (ibid.). Dette inkluderer gjennomføring av konsekvensutredninger (KU), fastsatt gjennom KU-program hjemlet i plan- og bygningslovens KU-forskrift (ibid.).

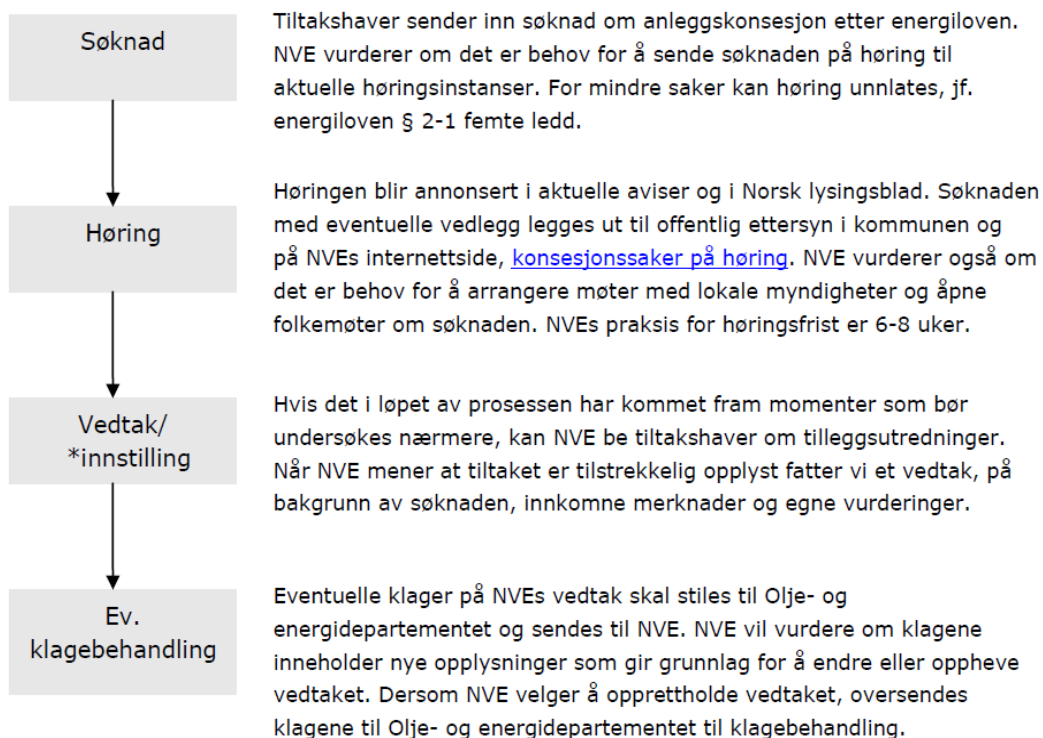
De to prosjektene vi skal se nærmere på som eksempler i dette notatet, er begge relatert til spenningsnivå 132 kV, men siden begge prosjekter har en lengde under 20 km følges 'punkt 1 – hva NVE henviser til som saksgang A – se under, der det søkes om konsesjon – uten melding og konsekvensutredning. Selv om det ikke gjennomføres KU for slike prosjekter vil NVE også her kunne be om tilleggsutredninger og videre faglige vurderinger av forhold som etterspørres eller avdekkes i løpet av konsesjonsbehandlingen, og ikke minst gjennom høringsrunden.

En sentral og ofte ressurskrevende del av konsesjonsprosesser er konsekvensutredningene med de ulike krav som blir fastsatt i KU-programmet. Det er NVE som fastsetter dette programmet. Forskriften for konsekvensutredninger ble revidert i 2009, og Klima- og miljødepartementet har utarbeidet en veileder for KU-arbeidet. Det pågår nå en høring av endringsforslag knyttet til KU-forskriften. Dette har bakgrunn i at planarbeidet på departementsnivå er splittet opp etter at ny regjering høsten 2013 endret departementsstrukturen: Kommunal- og moderniseringsdepartementet har ansvaret for planlegging etter plan- og bygningsloven, mens ansvaret for konsekvensvurderinger for tiltak og planer etter annet lovverk (som energiloven) (kap. 14 i pbl), er Klima- og miljødepartementets ansvar. På denne bakgrunn har Klima-

og miljødepartementet utarbeidet et forslag til egen forskrift for miljøvurderinger som nå er på høring (Klima- og miljødepartementet 2014). Framtidige KU-program for energiinstallasjoner som tiltak i regionalnett, vil måtte hjemles i denne forskriften. Vi vil imidlertid ikke gå nærmere inn på krav og saksgang i forhold til KU siden vi bruker to eksempler som ikke krever dette, nemlig den mer enkle saksgangen som NVE henviser til i sin veileder som saksgang A.

Vi gjengir NVE's flytkart for slik saksbehandling (NVE 2013):

A: Saksgang uten konsekvensutredning

Slik det framgår av NVE's 'flytkart' for saksgang A, som da vil være den saksgang våre to case er behandlet etter (se kap. 4), går tiltakshaver direkte i gang med å utarbeide en konsesjonssøknad, uten en forutgående melding. Slike saker vil heller ikke innebære et omfattende KU-program. Jf. NVE's veileder (2013: 20) må likevel tiltakshaver redegjøre for den forutgående vurdering og planlegging samt begrunne tiltaket i et tydelig behov som må framgå av KSU. Videre må en vise til hvordan dette knytter an til forsyningssikkerhet og økonomi (ibid.). Tiltakshaver må også vise at det er gjort vurderinger av ulike alternative traséer og framvise disse alternativene (ibid: 23). Som del av behandlingen av slike konsesjonssøknader kan NVE be om tilleggsutredninger for å få belyst temaer som blir aktualisert gjennom høringsprosessen og NVE's egen vurdering. Som vi skal se ble dette aktuelt i det ene caset vi omtaler nærmere i kapittel 4. Erfaringsmessig innleder ofte nettselskapene en dialog med vertskommuner og sentrale interessenter i forkant av at søknad eller melding formuleres, for å avklare situasjonen og for å kartlegge lokale interesser og holdninger (Energ Norge 2014b). Erfaringer tilsier at dette likevel blir for tidlig i prosessen fordi man fortsatt er i en fase hvor prosjektet ennå ikke er helt konkretisert (ibid.). Det kan slik sett være vanskelig å få avdekket interessenmotsetninger i en tidlig-fase, og dermed skape engasjement hos lokale interessenter (ibid.).

Endelig er det viktig å peke på at når konsesjonsvedtak påklages, er det ikke formelt sett rettet mot et spesifikt lovverk, men gjelder konsesjonsvedtaket som helhet – som i våre referanser har hjemmel i to

lovverk; energiloven og oreigningsloven. Det tiltakshaver da må være klar over er at det gjelder en 1 års frist for ekspropriasjon jf. oreigningsloven § 16. Hvis tidsrommet etter at konsesjon og ekspropriasjonstillatelse er gitt første gang, inkludert klagesaksbehandling, overstiger ett år, vil det være nødvendig å fremme fornyet søknad om ekspropriasjon. Dette kalles 'å begjære skjønn'. Alternativt kan det inngås minnelige avtaler med grunneiere. Ved begjæring av skjønn utarbeides prosesskrift mot tingretten som da vil utgjøre en skjønnsrett. En vurderer da også om vilkåret for skjønn er ivaretatt – som grunnlag for å sette skjønnsrett. Som vi kommer tilbake til i del 4, skulle EB Nett få erfare hva dette betød i praksis.

2.5 Involvering av berørte parter i regionalnettprosjekter

Slik det er lagt opp til innenfor de formelle rammene av konsesjonssystemet skal berørte parter høres i ulike faser, både i innledende planlegging og i den konkrete utforming av et nettutviklingsprosjekt. Grad av involvering vil samtidig avhenge av hva slags saksgang som følges. Dette gjelder for eksempel om det er pålegg om melding.

Generelt kan man skille mellom tre hovedkategorier av tiltak for høring og involvering av berørte parter i et nettprosjekt (jf. Knudsen m.fl. 2014, kommer):

1. Formelle prosedyrer: Dette dreier seg om formelle deltakelsesmekanismer som tiltakshaver er lovpålagt å tilrettelegge for. Vi skiller her mellom første og andre involveringspunkt betinget av om tiltaket krever melding.
2. Institusjonelle retningslinjer: Dette kan være ikke-lovpålagte tiltak, men som likevel er nedfelt i selskapers og myndigheters egne retningslinjer for prosjektgjennomføring.
3. Ad hoc tiltak: Dette kan være spesifikke tiltak som man tilrettelegger for i det konkrete prosjekt og som kan være særskilt egnet for et bestemt området eller en spesifikk målgruppe.

Formelle prosedyrer

Når det gjelder punkt 1 over, 'Formelle prosedyrer', kan vi med utgangspunkt i beskrivelsen av ulike saksganger i avsnitt 2.2 over, identifisere to viktige punkter der interessenter skal involveres, primært gjennom høringer. I tillegg til dette vil interessentene også kunne involvere seg i prosessen gjennom andre tiltak som befaringer og åpne kontordager. Hvis involveringstiltakene ikke bidrar til å løse eventuelle interessenmotseninger i det planlagte prosjektet, vil det lett ende i en klage. Klagebehandling vil i OED da eventuelt forsinke oppstart og gjennomføring av prosjektet.

Det første 'involveringspunktet' oppstår når et nettselskapet eventuelt har fremmet melding om et planlagt prosjekt. Dette gjelder primært i regionalnettprosjekter som gjelder utbygginger med lengde over 20 km. Høring av melding gjennomføres i NVE sin regi. Dette framkommer ikke i klartekst i Energiforskriften, men framgår av NVE sine retningslinjer for saksgangen i nettprosjekter (NVE 2013). NVE arrangerer også møter med lokale myndigheter og åpne folkemøter om meldingen. Også dette er tiltak som framkommer av retningslinjene (ibid.). Den endelige innretningen av dette (antall møter og tidspunkt) framgår ikke konkret av NVEs Veileder. For mindre prosjekter uten meldingsfase – slik vi skal illustrere senere, vil det første 'involveringspunktet' være neste punkt. Erfaringsmessig vil imidlertid nettselskaper ofte gjennomføre en tilsvarende prosess med folkemøter og orienteringer lokalt, også i saker der det ikke stilles krav til KU (Energi Norge 2014b).

'Det andre involveringspunktet' (første formelle involveringspunkt i saker uten meldingsfase) oppstår etter at konsesjonssøknad er fremmet, eventuelt sammen med konsekvensutredning der dette kreves.

Konsesjonssøknad med eventuell konsekvensutredning legges da ut på offentlig 'ettersyn' i kommunen, og på NVEs internettside (ibid.). Også for dette andre punktet vil NVE i tillegg arrangere direkte møter med lokale myndigheter, samt åpne folkemøter. Heller ikke for denne fasen er innretningen på disse møtene eksplisitt angitt av NVEs Veileder.

Institusjonelle retningslinjer

I tillegg til de formelle, lovpålagte prosedyrer kan det i mange prosjekter være aktuelt med ytterligere tiltak – gjerne i nettselskapets egen regi, og på deres initiativ. Mange nettselskaper har positive erfaringer med å være i forkant av kommende nettutviklingssaker, blant annet ved å informere kommunen og andre interessenter før eventuell melding eller konsesjonssøknad sendes NVE.

Ad hoc tiltak

Flere nettselskaper tilrettelegger også for god dialog og kontakt på personnivå mellom egen representant og lokale, berørte aktører. Vi vil i drøftingen av dette notatets to case komme nærmere inn på betydningen av slike tiltak for gjennomføringen av konsesjonsprosessen, men la oss først trekke litt på innsikt fra SusGrid.

2.6 Kommunikasjonsutfordringer knyttet til beredskap i regionalnettet

Som diskutert over vil tydelig og utfyllende informasjon kunne øke aksept og minske konflikter i nettutviklingsprosesser. For regionalnettselskapene kan informasjonsbehovet være særlig utfordrende når det dreier seg om opplysninger knyttet til beredskap og sikkerhet. Å sikre kraftlinjer for uforutsette hendelser og forebygge skader som følge av værhendelser, med videre, er en viktig del av et samfunns beredskapsarbeid. Energisektorens arbeid med beredskap er hjemlet i *Forskrift om forebyggende sikkerhet og beredskap i energiforsyningen* (beredskapsforskriften) (Olje- og energi-departementet 2012a). Av dette følger også at en konsesjonssøknad for regionalnettet må inneholde informasjon om beredskapsmessige forhold som er av betydning for bygging, ombygging, utvidelse og drift av anlegget (NVE 2013: 24). Dette omfatter vurdering av risiko for og konsekvenser av naturgitt skade, og anleggets plassering og robusthet i forhold til ulike risikoforhold, samt tilgang til anlegget mht. reparasjoner feilretting (ibid.). En del beredskapsmessige forhold er imidlertid underlagt taushetsplikt, jf. beredskapsforskriftens § 6-2. Opplysninger i en konsesjonssøknad knyttet til slike forhold må håndteres i et eget vedlegg som unntas offentlighet (ibid.).

Beredskapsmessig sensitivitet gjør det nødvendig å unnta en del informasjon fra offentlighet. Samtidig må dette avveies mot behovet for å gjøre informasjon om kraftsystemet tilgjengelig for offentligheten for å sikre en forståelse for behovet for nettutvikling. Imidlertid er ikke allmennnyttig og beskyttet informasjon klart avgrensede kategorier, slik figur 1 under viser.

Figur 1: Ulike dimensjoner ved det å kommunisere om kraftsystemet og en illustrasjon på at definisjonen av 'sensitiv informasjon' både er knyttet til en fysisk/teknisk dimensjon, og en politisk dimensjon. Å klargjøre hva som er nyttig informasjon' og kan kommuniseres åpent, vil være et resultat av en skjønnsmessig vurdering fra energimyndighetene. Kilde: NVE.

Det er altså en klart utfordrende avveining som må gjøres mellom å skjerme sensitiv informasjon mot allment innsyn versus å sikre allmenn forståelse for beredskapsdimensjonen i nettprosjekter. I tillegg er det også en utfordring å peke på behovet for forsyningssikkerhet og beredskap – siden dette ofte begrunnes på en svært teknisk måte. NVE peker da også på at behovet for et omsøkt nettprosjekt bør beskrives på en tydelig og forståelig måte for allmennheten (NVE 2013: 39).

Vi har ikke i dette notatet kunnet foreta en dyptgående analyse av hvordan beredskap håndteres og omtales i enkeltprosjekter, men vår antakelse er at dette er et forhold nettselskapene i større grad kan kommunisere på en tydelig måte mot samfunnet, lokale interessenter og andre berørte parter. Dette vil innebære et sterkere forsøk på å 'popularisere' teknisk og vanskelig tilgjengelig informasjon om prosjektene. Denne kommunikasjonen kan også inngå i det generelle arbeidet med å sikre tidlig involvering av og dialog med lokale aktører. For eksempel i høringen av ulike alternative trasévalg kunne det være aktuelt å tydeliggjøre betydningen av beredskap og samfunnssikkerhet som en del av motivasjonen for å foreslå konkrete – men mulig konfliktfylte – traséer. Funn fra SusGrid indikerer klart at innspill som blir tatt på alvor og reelt vurdert, står helt sentralt for at berørte parter skal oppleve prosjektene som gode prosesser (se også kap. 3.3 over). Vi vil nå illustrere utfordringene med samfunnsmessig forankring og involvering nærmere med eksempler fra to utviklingsprosjekter for regionalnettet, som nå er ferdigbehandlet fra energimyndighetene; nemlig EB Netts prosjekt i Drammen kommune, og Agder Energi Nett sitt prosjekt i Åseral kommune (se også omtale i kapittel 1 over).

2.7 Oppsummering

Utover Reiten-utvalgets rapport har det fram til nå vært begrenset nasjonalt, politisk fokus på eventuelle endringer i rammeverk for planlegging og konsesjon på regionalnettnivå. Slik det er påpekt av Brekke og Sataøen (2012a, 2012b) er et framtrедende trekk ved det norske plan- og konsesjonssystemet for sentralnettsaker at det er et overveiende teknisk fokus i planfasen. Det er begrenset med politisk diskusjon og samfunnsdebatt rundt hvilke prosjekter som skal prioriteres, samt når de skal realiseres (ibid.). Vår antakelse, basert på innsikt fra case-studier av sentralnettutvikling i SusGrid-prosjektet, samt kontakt med bransjen, er at dette også vil gjelde for regionalnettet. Videre antar vi at en sterkere politisk og samfunnsmessig forankring av behov og de konkrete nettutviklingsprosjekter, ville kunne redusere konflikt og sikre en raskere gjennomføring av beslutningsprosess og utbygging. Spørsmålet er hvordan denne utfordringen kan anlegges for lavere spenningsnivå som klarere kan knyttes til lokale produksjons- og/eller forbruksbehov?

Som vi har vist til over er det også for regionalnettsaker generelt et teknisk fokus i planfasene, der samfunnsmessige rammer knyttet til demografi, utvikling i ulike samfunnssektorer mv. – og ikke minst samordning med annen regional samfunnsinfrastruktur – i mindre grad belyses. Selv om ordningen med regionale kraftsystemutredninger åpnet opp for en slik bredere analyse, er dette ikke reflektert i lokale initiativ. En sterkere samordning av LEU og KSU kunne også gitt et grunnlag for dette, forutsatt at LEU hadde blitt fulgt opp lokalt og regionalt. Alternativt kan kommunenes lovpålagte klima- og energiplan informere og danne grunnlag for regionale kraftsystemutredninger.

Selve konsesjonssystemet innebærer ressurskrevende prosesser for både nettselskap og forvaltning. Gitt en manglende lokal forankring for regionalnettprosjekter og det tekniske fokuset i planfasen, kan dette også skape utfordringer med hensyn til aksept fra grunneiere, naboer og lokalsamfunn som berøres av konkrete prosjekter. Som vi har sett over er dette overførbare problemstillinger også for regionalnettutvikling. Vi vil i neste kapittel se nærmere på involveringstiltak og kommunikasjon som virkemidler for en sterkere samfunnsmessig forankring.

3 Ulike former for involvering og kommunikasjon i regionalnettprosjekter

Gjennom en rekke saker de siste år er det avdekket klare utfordringer rundt konsesjonsprosesser og faktisk gjennomføring av nettutvikling, som følge av innsigelser, klager og påfølgende klagesaksbehandling ved NVE og OED. Dette kan knyttes til begreper som 'samfunnsaksept' og 'involvering'. Det er generelt utfordringer med å få aksept for å bygge energianlegg, både for produksjon og overføring av elektrisitet i områder der folk bor og ferdes, og eventuelt i landskap som tidligere har vært uberørt av energiinfrastruktur. Dette har internasjonalt blitt knyttet til 'NIMBY'-fenomenet ('Not in my backyard'). Nyere forskning viser imidlertid at dette begrepet må nyanseres, og at sterkere bevissthet og kunnskap om tiltak for medvirkning som er tilpasset det konkrete prosjektet, kan modifisere konfliktpotensial og generell motstand mot utbygging (Devine-Wright & Batel 2013).

Det finnes etter hvert en ganske omfattende forskningslitteratur om involvering av lokale interessenter og berørte parter i prosjekter som er knyttet til energiinfrastruktur (se f.eks. Batel & Devine-Wright 2014; Aas m.fl. 2014; Knudsen m.fl. 2014, kommer). Det er ulike måter å betrakte slik involvering på: Dette kan på den ene side vurderes som en utsjekk og avstemming av prosjektet mot de som er mest berørt. Alternativt kan høringsprosesser også vurderes som en arena for dialog som igjen vil påvirke hvordan det enkelte prosjekt blir utført og derigjennom også forebygge konflikter rundt gjennomføringen av prosjektet. Et sentralt aspekt i dette er også måten det tilrettelegges for involvering og dialog med berørte parter. Her vil kommunikasjonsfaglige tilnærminger også utgjøre en viktig kunnskap for forbedrete tiltak.

Gjennom SusGrid-prosjektets analyse av sentralnettprosjektene Ørskog-Sogndal, og Sydvestlinken (se nærmere omtale under 3.3), har ulike involverings- og kommunikasjonstiltak blitt analysert – på bakgrunn av intervjuer med berørte interessenter. Et hovedfunn er at jo mer slike tiltak tilrettelegger for at de involverte kan gi innspill, samt at de faktisk opplever at disse innspillene blir tatt på alvor, er avgjørende for berørte parters vurdering av både prosess og utfall. Dette er også et sentralt funn i de britiske case-studiene som har blitt gjennomført i samme prosjekt (Knudsen m.fl. 2014, kommer). Det vil si at involveringstiltak må legges opp slik at de erfarer som en reell og meningsfull kommunikasjon, og helst som en dialog der de berørte blir behandlet som reelt likeverdige, på linje med eksperter. Dette framstår som relativt allmenne oppfatninger, og handler om å bygge tillit, og skape følelse av å bli tatt på alvor og bli godt ivare tatt som interessent. Det er derfor god grunn til å anta at dette er oppfatninger som også vil gjelde på regionalnettnivå.

3.1 Nærmere analyse av involveringstiltak og oppfatning av innflytelse

Det kan gjøres et analytisk skille mellom involveringstiltak som omfatter ulike grader av en- og to-veis samspill mellom tiltakshaver og berørte parter (jf. Rowe & Frewer 2005). Ut fra dette kan vi videre kategorisere ulike involveringstiltak som grader av faktisk medvirkning i prosessen. Rowe & Frewer har etablert en typologi der de skiller mellom kategoriene 'kommunikasjon', 'konsultasjon' og 'deltakelse' (ibid.). Kommunikasjonstiltak vil typisk være en-veis formidling av informasjon fra tiltakshaver til de berørte partene, men uten at innspill tilbake fra de berørte parter er formålet eller anses som nødvendig for tiltaket (ibid.). Dette vil for eksempel være informasjonsbrosjyrer, kunngjøringer, og noe av informasjonsmateriellet som sendes på høring i forbindelse med en melding og konsesjonssøknad.

Konsultasjonstiltak vil i følge denne typologien innebære tiltak som har motsatt retning enn 'kommunikasjon'; det vil si innspill fra berørte parter til tiltakshaver (ibid.). Her inkluderes likevel tiltak der tiltakshaver tilrettelegger for utgående informasjon og søker innspill fra berørte parter, men uten at det legges opp til en klar dialog eller dynamikk mellom partene (ibid.). Dette kan for eksempel være innspill om trasévalg fra grunneiere og naboer til en kraftlinje i forbindelse med en høring, men der tiltakshaver ikke er forpliktet til å gå i dialog om dette forslaget.

Den siste kategorien Rowe og Frewer (2005) viser til er 'deltakelse' der informasjon utveksles mellom tiltakshaver og berørte parter på en slik måte at det framstår som en tilnærmet likeverdig dialog der begge

oppfatter å ha reell innflytelse på utfallet. Dette kan for eksempel være seminarer og workshops der lokale innbyggere, grunneiere og andre inviteres til å bidra til å finne omforente løsninger – sammen med tiltakshaver. I det norske systemet er ikke dette en type tiltak som formelt kreves, men noen nettselskapers praksis med å oppsøke lokale interessenter for en mer aktiv dialog enn det det formelle høringssystemet gir anledning til, vil kunne representere en tilnærming til større grad av deltakelse. Slike tiltak vil kunne framstå som ressurskrevende, men vil samtidig kunne bidra til en mer robust forankring for prosjektet (jf. Ciupuliga & Cuppen 2013).

3.2 Oppfatning av involveringstiltak i SusGrid-casene

For SusGrid-prosjektet har det som nevnt blitt gjennomført case-studier av Ørskog-Sogndal- og Sydvestlinken-prosjektene, der man benyttet kvalitative intervjuer med enkeltpersoner og fokusgruppe-intervjuer (Qvenild og Wold, 2014, kommer). Når respondentenes svar analyseres i lys av de analytiske kategoriene i gjennomgangen ovenfor oppfattes de fleste av involveringstiltakene i Norge å være mer kommunikasjon - og til dels konsultasjon, men ikke som 'deltakelse'. Det er altså ingen data som tyder på at respondentene oppfatter at involveringstiltakene kan knyttes til 'deltakelse': Det vil si de oppfatter at de ikke er invitert inn i beslutningsprosessen på en slik måte at de faktisk har avgjørende innvirkning på utfallet (jf. Knudsen m.fl. 2014, kommer).

Generelt viser intervjudataene fra de to sentralnettprosjektene at berørte interessenter lokalt oppfatter involvering som viktig, men at det er et generelt ønske om å kunne påvirke utfallet av prosessen hvis man føler seg berørt (ibid.). I tillegg betraktes dette som en viktig demokratisk rettighet. Informasjon om selve prosjektet, samt prosess og framdrift, i tillegg til å bli konsultert og delta i utformingen av prosjektet, er alle faktorer som vektlegges av berørte parter (ibid.).

Generelt er synet på involveringstiltakene knyttet til den opplevde følelsen av å kunne påvirke det endelige utfallet. Det er imidlertid en utbredt oppfatning i de to norske SusGrid-casene at innspill og høringsuttalelser avgitt gjennom involveringstiltakene ikke hadde reell innvirkning på utfallet. Dette er et gjennomgående trekk, uavhengig av om informantene til slutt har blitt berørt av kraftlinjen eller ikke. I Sogndal-Ørskog saken ble det uttrykt svekket tillit i sammenheng med prosessen rundt Myklebustdalen, jf. omtalen ovenfor. Som en følge av dette ble andre måter å påvirke på – gjennom media og direkte kontakt med politikere – ansett som mer formålstjenlig enn å benytte den formelle prosessen.

I de to casene er det også et generelt inntrykk at involveringstiltakene i stor grad oppfattes som enveis informasjon. Dette må ses på bakgrunn av at respondentene også indikerer at de forventer større grad av dialog og forhandlinger knyttet til endelige trasévalg. Imidlertid oppfatter respondentene befaringer i visse tilfeller som en anledning for mer reell dialog, med større mulighet til å fremme innspill som faktisk blir behandlet.

Når det gjelder den faktiske informasjonen om prosjektet, blir denne i hovedsak oppfattet som god og utfyllende i de to casene. Det er særlig grunneiere som stiller seg positive til slik informasjon. Respondentene uttrykker også at de hadde gode erfaringer med Statnett, og var positive til Statnetts evne til å informere, og framskaffe ytterligere informasjon på forespørsel.

Selv om respondentene i stor grad uttrykker tilfredshet med innholdet i den informasjonen de har fått fra NVE og Statnett, har det også vært misnøye med hvordan informasjon tilrettelegges og formidles. Det er spesielt manglende informasjon om avholdelsen av folkemøter som oppleves som negativt.

Som en foreløpig oppsummering kan vi si at viktige lærdommer fra de to casene er at tydelig og utfyllende informasjon, godt annonserte og tilgjengelige informasjonstiltak, samt oppfatning av at innspill blir tatt på alvor og reelt vurdert, er sentrale faktorer for at berørte parter skal oppleve prosjektene som gode prosesser.

Utover dette generelle bildet vil berørte parter vurdering av en rekke tiltak også være farget av oppfatningen av endelig konsesjonsvedtak, inkludert trasévalg.

Vi forlater nå sentralnettet og går tilbake til regionalnettet der vi i neste kapittel vil illustrere med noen konkrete erfaringer.

4 Erfaringer fra regionalnettsaker

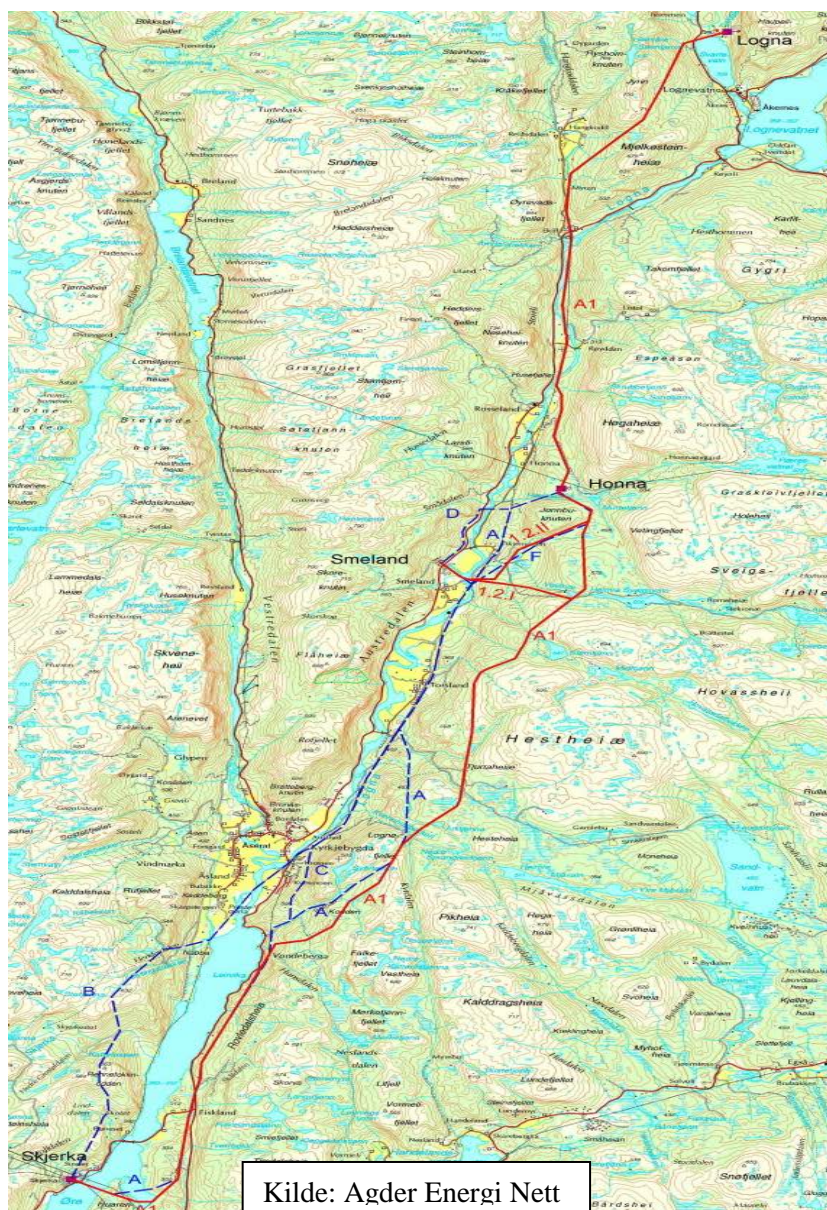
Vi vil i dette kapittelet illustrere gjennomføring av tiltak for involvering og kommunikasjon i regionalnettsaker, basert på erfaringer fra henholdsvis Åseral i Vest-Agder og Drammen, Buskerud. Vi vil se dette i lys av det formelle systemet for planlegging og konsesjon, slik det ble presentert i kapittel 2.

4.1 Erfaringer fra Åseral, Vest-Agder

I 2009 – 2010 var det en anstrengt forsyningssituasjon i Vest-Agder. Det var kaldt og lite nedbør. Samtidig har Vest-Agder kun to utvekslingspunkt mellom sentral og regionalnettet noe som skapte utfordringer for forsyningssikkerheten. I tillegg var det meldt stor ny vannkraftproduksjon i Åseral som skapte utfordringer for kapasiteten i det eksisterende nettet. Dette ble dokumentert i Kraftsystemutredningen (KSU) for Agder¹¹. I samarbeid med Statnett fikk tiltakshaver Agder Energi Nett (AEN) utarbeidet et grunnlag for nye tiltak som bl.a. innebar forslag til en ny Sentralnettstasjon (TS) foreslått lokalisert i Åseral - kalt Honna TS. Samtidig måtte man styrke og oppgradere et aldrende regionalnett mellom Skjerka – Logna slik det vises på bildet.

Søknad for Honna TS ble sendt i august 2012 og for regionalnettlinjen mellom Skjerka-Logna i november 2012. Det dreide seg om ca. 30 km fornyet og delvis omlagt regionalnettledning som likevel ikke utløste krav om melding for det var mindre enn 20km ny trasé (selv om totalprosjektet med oppgradering strekker seg over ca. 30 km.). Felles høringsmøte ble avholdt 6. februar 2013. Man mottok totalt 18 høringsuttalelser, hvorav 4 representerte grender med ca. 15-16 grunneiere. En uttalelse var også fra vegforeningen på vegne av de som var knyttet til ankomstveien til Honna TS. Justert konsesjonssøknad på regionalnettlinjen ble sendt i juli 2013. Høring ble så gjennomført 11.juli – 2.september 2013. Da kom det 6 -7 nye høringsuttalelser som alle ble kommentert av AEN. NVE fattet felles vedtak 11.des.2013 og ingen hadde klaget da klagefristen gikk ut 30. januar 2014.

¹¹ Mer info om KSU Agder: <http://www.aenett.no/AENett/Informasjon/Nyhetsarkiv/Utreder-fremtidens-nett/>

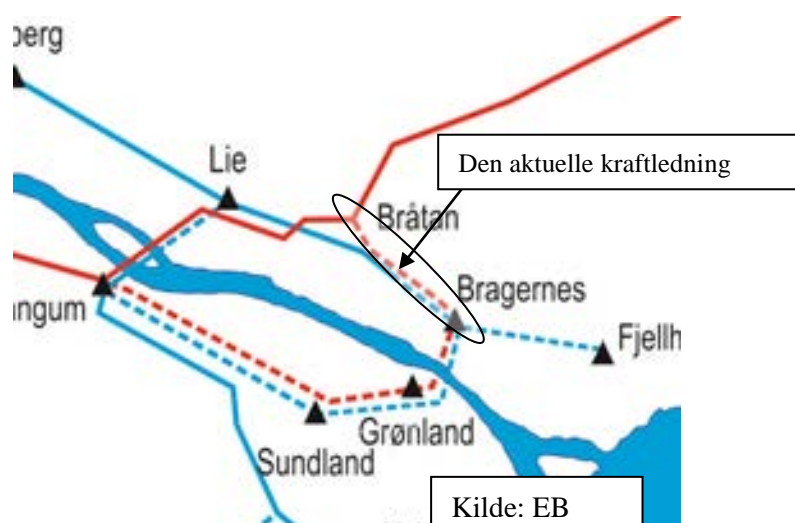
Hvordan kunne dette skje så raskt?

Basert på dokumentasjon i KSU arbeidet, ble et internt planarbeid igangsatt i Agder Energi Nett høst 2011. Første dialog med grunneier på stasjonstomt ble gjennomført januar -februar 2012. Dette var basert på muntlig utveksling av synspunkter kombinert med konkrete befaringer. Videre ble det gjennomført to grendemøter vinter og vår 2012 samt et nytt grendemøte vår 2013. Her fikk man anledning til å ta opp det som skulle være av interesse – inkludert støy fra stasjonen samt forslag om lokalisering av vegbommen som skapte utfordringer i opprinnelig forslag. Det ble samtidig gjennomført flere samtaler og besøk både hos grunneier av tomt samt med vegforeningen. Det er viktig å peke på at tiltakshaver hadde inngått intensjonsavtale på erverv av hovedarealet for Honna TS før konsesjonssøknad ble sendt, slik at en tidlig forankring hos lokale interessenter var foretatt. AEN fortsatte dialogen med grunneier selv etter at søknaden ble sendt til NVE i august 2012.

Bakgrunnen for behovet for å oppgradere regionalnettlinja mellom Logna og Skjerka var også godt dokumentert i KSU, men her var det ikke foreslått hvor den konkret skulle legges. Politisk ledelse i Åseral kommune ble muntlig informert om at tiltak ville bli igangsatt. Muntlig dialog og befaringer på enkelte steder ble gjennomført med grunneiere i mai og juni 2012. Det ble også formidlet informasjon mulige traséer i et offentlig møte der også formannskapet var representert, i september 2012. Der drøftet man også behovet for tilleggsutredninger -som en del av konsesjonssøknaden (jf. NVE-veilederens 'saksgang A'; se kap. 2.2). Søknad ble som nevnt sendt november 2012 samtidig som man fikk en omtale i lokalavisa i desember 2012. Deretter ble det gjennomført grendevise befaringer med snøscooter og enkelte "små-møter" med grunneiere som også resulterte i revidert søknad i juli 2013 der traséen hadde blitt justert i tråd med forslag fra lokale grunneiere. Tidlig involvering og forankring hos lokale interessenter bidro til lite konflikt, særlig da siden innspill ble hørt og lagt vekt på i utformingen av endelig prosjekt. Det ble da heller ikke noen klager da NVE fattet vedtaket i desember 2013, kun 6 måneder etter innsendt revidert søknad! Dette bekrefter da de øvrige funn i SusGrid-prosjektet at involvering som oppfattes å kunne gi reell innvirkning på utfallet forebygger konflikt.

4.2 Erfaringer fra Drammen, Buskerud

Caset her gjelder EB Nett sitt prosjekt for bygging og drift av ny 132 kV kraftledning fra T-avgrening ved Bråtan til Bragernes transformatorstasjon i Drammen kommune (se kart nedenfor). Prosjektet ble begrunnet med behovet for økt forsyningssikkerhet til Drammensområdet.¹²

Denne saken fulgte også NVE's saksgang A. Det vil si at det ikke har vært en meldingsfase, og heller ikke krav om eget KU-program. Etter en planleggingsfase der EB Nett erfarte at de hadde en god dialog med Drammen kommune og berørte grunneiere, oversendte EB Nett konsesjonssøknad til NVE i januar 2007.

Gjennom høringsprosessen for konsesjonssøknaden fra 2007 framkom det krav om ytterligere utredninger av ulike temaer. Dette gjaldt blant annet alternativ med jordkabel, og alternative tilknytningspunkt (NVE 2008).

¹² Innmatningen i 50 kV nettet i Drammen kommer fra Langum transformatorstasjon og kraftverkene Gravfoss og Kaggefoss på Modum. Fra Modum kommer innmatningen via 50 kV ledninger med begrenset kapasitet. I en feilsituasjon mener EB Nett at det kun vil være mulig å forsyne deler av Drammen fra Modum/Ringerike. Derfor bør det etableres en 132 kV ringforbindelse i Drammen.

NVE støttet behovet for ytterligere opplysninger i saken og NVE påla derfor EB Nett å utarbeide tilleggsutredninger (EB Nett 2008).

NVE's konsesjonsvedtak ble også klaget inn for OED, og pr. april 2009 forelå til sammen 10 klager. OED behandlet klagen og fattet endelig vedtak i juli 2010 der NVEs konsesjon til EB Nett ble opprettholdt.

Hva gjorde at prosessen i Drammen tok tid?

Samtidig med at OED gjennomførte klagesaksbehandling av NVE's konsesjonsvedtak av 2009, ble det ikke foretatt et fornyet vedtak av ekspropriasjonstillatelsen, slik oreigningsloven foreskriver. Det foretas normalt sett parallelle avveininger i forbindelse med konsesjon og ekspropriasjon. Imidlertid er det formelt opp til tiltakshaver å omsøke både konsesjon og ekspropriasjonstillatelse. Siden klagesaksbehandling overskred ett år fra NVEs opprinnelige konsesjonsvedtak til endelig vedtak ved OED, skulle det også fattes et nytt ekspropriasjonsvedtak. Dette ble verken gjort av OED, fordi EB Nett ikke hadde søkt om dette.

Denne forglemmelsen grep så berørte grunneiere tak i og bestred det opprinnelige ekspropriasjonsvedtaket. Dette resulterte i en rettslig tvist som ble ført for 'skjønnsretten' i Drammen byrett. Dom i saken falt i desember 2013 der ekspropriasjonsvedtaket ble opprettholdt. Dermed kunne EB Nett realisere sin konsesjon nærmere sju år etter at konsesjonssøknad ble innsendt.

EB Nett mener at de la til rette for tidlig informasjon og involvering. Likevel ble mange innspill fremmet i siste fase av konsesjonsbehandlingen. Det har videre vært problematisk for nettselskapet at ulike deler av kommunen har vært aktiv i ulike faser av prosjektet. EB Nett hadde i ovennevnte prosjekt særlig god kontakt (og tidlig) med kommuneadministrasjonen. Det var også god forståelse fra kommunen for behovet for raskere prosesser. De folkevalgte i kommunen var på den andre siden mer engasjert i senere faser og da mer som følge av innspill fra grunneierne.

4.3 Oppsummering

En generell erfaring og en viktig tilnærming til nye prosjekter vil være å etablere god dialog med tydelig og utfyllende informasjon til berørte parter. Det innebærer at man snakker med folkelige ord og gir en pedagogisk god forklaring på hva som bør gjøres, og det som planlegges. Det er videre en viktig forutsetning at man som tiltakshaver har solid kunnskap og skaffer seg ytterligere informasjon gjennom tilleggsutredninger- og dokumentasjon. Som del av dette bør man anlegge et bredt samfunnsfokus. Den samfunnsmessige forankringen bør derfor planlegges som del av prosjektet fra en tidlig fase og bør omfatte lokale interessenter, berørte og beslutningstakere – ikke minst de på politisk nivå. Agder Energi påpeker at mye lett blir "politikk" fra dag én – selv om man kun snakker med kommune-administrasjonen! EB Nett erfarte også at det politiske nivået var mer engasjert i senere faser enn kommuneadministrasjonen. En viktig lærdom herfra er derfor å sikre politisk forankring og 'alliansebygging' mot de folkevalgte i kommunen, og særlig i aksene mot berørte interesser som grunneiere.

Erfaringen fra Åseral tilsier at man bør informere mest mulig muntlig før den skriftlige kommunikasjon begynner, men samtidig er det avgjørende hva som faktisk kommuniseres ut: Balansert informasjon er viktig, der både positive og negative sider bør påpekes. Men ikke minst gjelder det å bruke tid "ute i felt". Som Agder Energi Nett påpeker: Lytt og drikk kaffe! Da er det viktig å tilrettelegge for en åpen prosess, og være fleksibel med hensyn til dialog og innspill. I Åseral sikret man en god og stabil dialog med politisk ledelse og administrasjon i kommunen. Man engasjerte også en person som var en god kommunikator og hadde god arealbrukskunnskap. Dette viser igjen hvor viktig kunnskap hos tiltakshaver er i nettutviklingsprosesser. Lokal kunnskap om beitelag, jaktlag, grendestruktur, lokal bruk av heia er noe som normalt ikke ligger hos nettselskaper, men som kan bidra til at man unngår klager på NVE's vedtak og dermed ingen forlengende klagesaksbehandling i OED.

I Åseral var AEN også flinke til å ha tett og tidlig dialog med grunneiere. Felles forslag til justerte traseer ble funnet, noe som antakelig førte til at grunneierne følte de hadde reell innflytelse da de så at innspillene de kom med faktisk ble fulgt opp. I tillegg til et nødvendig grunneierfokus, er det også viktig å huske på at alle interessenter bør informeres og inkluderes i løpende dialog gjennom hele prosessen så langt dette er mulig. Selv om tiltakshaver gjør omfattende justeringer som følge av innspill, tilsier vår erfaring fra SusGrid-prosjektet at disse endringer/forbedringer ikke alltid blir kommunisert tilbake til de som framsatte sine ønsker. Dette vil da også prege oppfatningen av prosessen som lite deltakende.

Som nevnt under kapittel 3 over er en viktig innsikt fra SusGrid-prosjektet, at interessenter må oppfatte involveringstiltak som en reell involvering. Dette innebærer at informasjonen må erfares som forståelig og tilgjengelig, at det faktisk er tilrettelagt for innspill, og at innspillene oppleves å bli håndtert seriøst. Dette siste innebærer blant annet en tydelig tilbakemelding på at innspill er mottatt, og en tilbakemelding på hvordan innspillet blir håndtert videre. Som en videreutvikling av dette kan det også vurderes å foreta nye grep knyttet til tettere dialog, gjennom for eksempel felles workshops og liknende der konkrete traseer kan diskuteres åpent, og hvor man kan få en åpen utveksling av hensyn som må veies i det enkelte prosjekt.

5. Hovedutfordringer og veien videre

I dette notatet har vi gjennomgått og drøftet sentrale dimensjoner, utviklingstrekk og utfordringer for det vi oppfatter i et energipolitisk perspektiv som det "glemte" nettnivå – nemlig regionalnettet. I dette kapitlet vil vi på bakgrunn av gjennomgangen av politiske og forvaltningsmessige forhold, og involverings- og kommunikasjonsutfordringer i nettutviklingsprosjekter, samt erfaringene fra de to regionalnettsakene i Agder og Drammen, drøfte videre to hovedutfordringer for nettutvikling på regionalnettnivået. Vi vil sentrere denne drøftingen rundt behovet for lokal forankring og samfunnsaksept (involvering og kommunikasjon). Planlegging, behovsavklaring og samordning av politiske og samfunnsmessige interesser henger sammen med involvering og sikring av ulike berørte parter interesser, og vil derfor være gjenstand for utfyllende drøfting i dette kapitlet.

5.1. Hvordan skape styrket lokal forankring?

Som nevnt fastsatte Miljøverndepartementet i 2009 en Statlig planretningslinje for klima- og energiplanlegging i kommunene. Kommuner og fylkeskommuner er i følge denne retningslinjen pålagt å bidra til reduksjoner i klimagassutslipp og miljøvennlig energiomlegging i sin samfunnsplanlegging. Denne retningslinjen innebærer at kommunene må foreta analyser av energibruk og tenke tiltak for energieffektivisering. Hvis denne retningslinjens fokus på energiomlegging faktisk følges opp, sitter dermed kommunene på betydelig informasjon om status samt fokus på framtidig utvikling av det lokale energisystemet. Når LEU nå fases ut kunne det derfor være aktuelt å benytte den informasjon kommunene framskaffer gjennom sitt planarbeid – til erstatning for det som til nå har framkommet gjennom LEU-prosessene. Gitt en tydeligere i forankring i kommunene kunne kanskje dette også bidra til mer forpliktende oppfølging av energirelaterte plansaker lokalt.

Reiten-utvalget påpeker økonomiske og selskapsmessige og strukturelle endringsbehov knyttet til regionalnettnivået (OED 2014). Dette er svært viktige områder for framtidig utvikling av regionalnettet. Samtidig ga ikke Reiten-utvalgets mandat anledning til å drøfte planlegging, kunnskapsgrunnlag og samfunnsmessige premisser for framtidige prosjekter – ikke minst knyttet til politiske prioriteringer regionalt og lokalt, og oppfatninger om faktisk behov. Eksisterende planverktøy som KSU kan framskaffe kunnskap og data som i sterkere grad kan benyttes mot prosesser som kommuneplanlegging, og som innspill til

sterkere samordning av ulike utbyggingsprosesser for infrastruktur – ikke minst kraftnett sett i sammenheng med vei- og jernbaneutbygginger.

Selv om kommunale reguleringsplaner ikke gjelder for konsesjonspliktige energianlegg etter energiloven, kan en sterkere vektlegging av plan og kunnskapsgrunnlag legge til rette for bedre samordning av ulike planprosesser: Dette vil gjelde både mellom ulike spenningsnivåer, og mellom energi og andre sektor- og samfunnsinteresser som blir berørt – eks. veisektoren. Det kan også være aktuelt å utfylle Reiten-utvalgets arbeid ved å gjennomføre en analyse av kraftsystemutredningene. Et tiltak som kunne styrke nettplasslegging og strategisk kommunikasjon om dette er å vurdere endringer i hovedrapportens innretning – og styrke de bredere, mer bredere vurderinger av utvikling i etterspørsel og øvrig samfunnsutvikling som igjen vil påvirke behovet for effekt og videreutvikling av regionalnettnivået.

5.2 Informasjon og involvering: Nettselskapene sitter med nøkkelen!

Et styrket fokus på planfasen og en bredere samfunnsmessig forankring vil også kunne skape økt samfunnsmessig legitimitet og aksept for nettutbygginger, og derigjennom forebygge konflikt og redusere tidsbruk i prosessen. Samtidig må det fortsatt arbeides systematisk med å tilrettelegge for gode involveringstiltak og tydeligere kommunikasjon med lokale interessenter. Nettselskapene vil måtte spille en nøkkelrolle uansett hvilken omlegging politiske myndigheter vil legge opp til. Nettselskapene besitter omfattende erfaring og kompetanse knyttet til både planprosesser og involverings- og kommunikasjonstiltak. Samtidig håndteres dette ulikt av ulike nettselskaper. Involvering og kommunikasjon framstår derfor som områder der nettselskapene i større grad kunne samarbeide og foreta erfaringsutveksling.

Som nevnt over finnes det i tillegg erfaringer fra sammenliknbare land med alternative tilnærminger og utviklingsprosjekter knyttet til involvering i nettutviklingsprosjekter. Det er også en voksende forskningslitteratur knyttet til samfunnsmessig involvering aksept og relaterte tiltak. Norske nettselskaper kan derfor i samarbeid med FoU-miljøer videreutvikle sine involverings- og dialogtiltak basert på internasjonal FoU og praktiske erfaringer, i tillegg til å systematisere bransjens egne erfaringer. En viktig dimensjon i dette arbeidet bør være styrket strategisk kommunikasjon: Hvordan ivareta formidling av sentrale samfunnsmessige behov og nytteverdier ved utvikling og oppgradering av regionalnettet? Dette kan også knyttes til forsyningssikkerhet og beredskap. Vårt klare inntrykk er at nettselskapene og energimyndighetene her bør ta et felles ansvar for en tydeligere kommunikasjon av behov og allmenne interesser.

De formelle involveringstiltakene slik de framkommer gjennom behandling av konsesjonssøknad og eventuelt KU-program danner en god plattform for dette, men erfaringer fra både sentralnetts- og regionalnettprosjekter viser at det kan oppstå frustrasjon hos interessenter og eventuell konflikt hvis ikke supplerende tiltak iverksettes; slik som befaringer, og åpne kontordager.

Som omtalt i del 3.3 av dette notatet kan 'deltakelse' oppfattes som en situasjon der informasjon utveksles mellom tiltakshaver og berørte parter på en slik måte at det framstår som en tilnærmet likeverdig dialog der begge oppfatter å ha reell innflytelse på utfallet. Dette kan for eksempel være arbeidsseminarer der lokale innbyggere, grunneiere og andre inviteres til å bidra til å finne omforente løsninger – sammen med tiltakshaver. I det norske systemet er ikke dette en type tiltak som formelt kreves, men noen nettselskapers praksis med å oppsøke lokale interessenter for en mer aktiv dialog enn det det formelle høringssystemet gir anledning til, vil kunne representere en tilnærming til større grad av deltakelse. Slike tiltak vil kunne framstå som ressurskrevende, men vil samtidig kunne bidra til en mer robust forankring for prosjektet. Det framstår derfor som viktig å kunne tenke videreutvikling av involveringstiltak i en slik retning, noe som kan forebygge videre konflikt og skape grunnlag for bedre forankring av kommende nettutviklingsprosjekter.

Gode involveringstiltak vil slik sett i seg selv kunne bidra til en sterkere samfunnsmessig forankring for regionalnettprosjekter.

6. Anbefalinger til tiltak

- Tiltak for bedre lokal forankring:
 - Videreutvikle tidlig planfase i KSU-arbeidet med krav om samordning og utarbeidelse av lokale NUP'er.
 - Utfordre kommunene om planretningslinje for klima- og energiplanlegging. Krav om avklaring av behov for mer effekt som del av denne planleggingen.
 - Brederer og tidligere involvering av berørte parter for å øke aksept og lokal forankring
- Tiltak for økt aksept gjennom kommunikasjon og involvering av berørte parter:
 - Sikre at alle informasjonstiltak er godt annonserte og lett tilgjengelige, eventuelt i samarbeid med NVE.
 - Nettselskapene bør i dialog med energimyndighetene styrke og popularisere formidling av forsyningssikkerhet og beredskap (i KSU) som motivasjon og drivkraft bak nettprosjekter, til allmennheten.
 - Legge til rette for bedre utveksling av informasjon mellom tiltakshaver og berørte parter i form av mer likeverdig dialog der begge oppfatter å ha reell innflytelse på utfallet. Dette kan for eksempel være arbeidsseminarer der lokale innbyggere, grunneiere og andre inviteres til å bidra til omforente løsninger – sammen med tiltakshaver.
- Andre tiltak:
 - Bransjeinitierte samarbeids- og nettverkstiltak spesielt orientert mot videreutvikling og erfaringsutveksling for bedre samfunnskontakt.

7. Kilder

Batel, S. & Devine-Wright P., 2014, 'A critical and empirical analysis of the national-local 'gap' in public responses to large-scale energy infrastructures', *Journal of Environmental Planning and Management* 57, <http://www.tandfonline.com/action/showCitFormats?doi=10.1080/09640568.2014.914020>

Brekke, O.A. and H.L. Sataøen (2012a): 'Ekspertise, politikk eller dialog? Nettutvikling i Norge, Sverige og Storbritannia, Rapport 8/12, Bergen: UNI Rokkansenteret.

Brekke, O.A. and H.L. Sataøen (2012b): 'Fra samkjøring til overkjøring? Norsk nettutvikling i lys av erfaringer fra Sverige og Storbritannia', *Plan* 6/12.

Ciupuliga, A.R. and Cuppen, E. (2013). The role of dialogue in fostering acceptance of transmission lines: the case of a France-Spain interconnection project. *Energy Policy* 60: 224-233.

Devine-Wright P, Batel S, 2013, "Explaining public preferences for high voltage pylon designs: An empirical study of perceived fit in a rural landscape" *Land Use Policy* 31: 640-649

EB Nett AS (2008): 'Tilleggsopplysninger til konsesjonssøknader i Drammen 132 kV Bråtan – Bragernes og 132 kV – Grønland – Bragernes', Brev fra EB Nett AS til NVE, 10.04.08.

Energi Norge (2014a): Dialogmøte i forbindelse med prosjektet 'Bedre konsesjonsprosesser', Oslo 25.02.14.

Energi Norge (2014b): Dialogmøte i forbindelse med prosjektet 'Bedre konsesjonsprosesser', Gardermoen 25.09.14.

Jacobsen, G.B., H. Egeland, D.E. Nordgård & A. Ruud (2013): 'Challenges in the distribution grid development regime for DG integration. The need for predictable plans and arenas for communication', *Paper* til CIREN 22nd International Conference on Electricity Distribution, Stockholm, 10-13. juni 2013.

Knudsen, J.K., Haug, J.J.K., Ø. Ås, L. Wold, M. Qvenild, G.B. Jacobsen, S. Batel & P. Devine-Wright (2014, kommer): 'Local perceptions of public engagement in electricity grid projects in Norway and the UK', paper submitted for review and publication in *Energy Policy*.

Innstilling 287 S (2011-12) fra Stortingets energi- og miljøkomité

Klima- og miljødepartementet (2014): 'Offentlig høring – Utkast til forskrift om miljøvurderinger av tiltak etter sektorlover', Høringsbrev med høringsnotat med høringsfrist 10.10.14, Oslo: Klima- og miljødepartementet.

Miljøverndepartementet (2009): 'Statlig planretningslinje for klima- og energiplanlegging i kommunene', Oslo: Miljøverndepartementet.

Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) (2008): 'EB Nett AS – 132 kV kraftledning Bråtan – Bragernes og 132 kV kraftledning Långum – Grønland – Bragernes – Krav om tilleggsopplysninger', Brev fra NVE til EB Nett AS, 22.02.08.

NVE (2010): *Lokale energiutredninger 2009-2010. Erfaringer og oppsummeringer*, Notat fra NVE.

NVE (2013): 'Veileder for utforming av søknader om anleggskonsesjon for kraftoverføringsanlegg', *Veileder 4/13*, Oslo: NVE.

NVE (2014): 'Høring av forslag til endringer i forskrift om energiutredninger – avvikling av ordningen med lokale energiutredninger', Oslo: NVE, 04.04.14.

Olje- og energidepartementet (2010): 'Klage over NVEs vedtak om – 132 kV kraftledning fra Bråtan til Bragernes, Drammen kommune', Brev adressert interessenter, Oslo 01.07.10.

Olje- og energidepartementet (2012a): Forskrift om forebyggende sikkerhet og beredskap i energiforsyningen (beredskapsforskriften), Oslo: Olje- og energidepartementet, 11.12.12.

Olje- og energidepartementet (2012b): Meld. St. 14 (2011-12) 'Vi bygger landet – om utbygging av strømmettet', Oslo: Olje- og energidepartementet.

Olje- og energidepartementet (2013): 'EB Nett AS – 132 kV kraftledning fra Bråtan til Bragernes, Drammen kommune. Klage på NVEs vedtak om ekspropriasjon og utsatt for frist for idriftsettelse av anleggene', Brev adressert interessenter, Oslo 20.08.13.

Olje- og energidepartementet (2014): 'Et bedre organisert strømmett', Rapport fra Reiten-utvalget overlevert OED 05.05.14, Oslo: Olje- og energidepartementet.

Rowe, G. & L.J. Frewer (2005): 'A Typology of Public Engagement Mechanisms', *Science, Technology & Human Values*, **30** (2): 251-290.

Qvenild, M. og L. Wold (2014, kommer): Oppsummering av funn fra SusGrid-casene Ørskog-Sogndal og Sydvestlinken, Rapport fra CEDREN/SINTEF Energi AS.

Ruud, A. (2012): 'Vil landet nå bygges? Noen kommentarer på Nettmeldingen (Meld. St. 14, 2011-12) basert på erfaringer og observasjoner fra relevante prosjekt', *Prosjektnotat*, Oslo: SINTEF Energi AS

Ruud, A., Haug, J.J.K. og Lafferty, W.M. (2011): 'Case Hardanger: En analyse av den formelle konsesjonsprosessen og mediedekningen knyttet til den omsøkte luftledningen Sima-Samnanger'. *CEDREN rapport*, TR A7093, Trondheim: SINTEF Energi AS

Sataøen, H., Aall, C., Mjøs, T., Sijstermans, R. (2007): 'Lokale energiutredninger: Evalueringsrapport', *VF-rapport 5/2007*, Vestlandsforskning og Norconsult.

Aas, Ø., P. Devine-Wright, T. Tangeland, S. Batel and A. Ruud (2014): 'Public beliefs about high-voltage powerlines in Norway, Sweden and the United Kingdom: A comparative survey', *Energy Research & Social Science* **2**: 30-37.

Teknologi for et bedre samfunn

www.sintef.no